



# MAGYAR PHILOSOPHIAI SZEMLE.

TÖBBEK KÖZREMŰKÖDÉSÉVEL

SZERKESZTIK

BOKOR JÓZSEF és DR. BUDAY JÓZSEF.

IV. ÉVFOLYAM.

2. FÜZET.

1885. MÁRCIUS.

Mégismeritek az igazságot, és az igazság  
szabadokká térszen titeket.

János VIII. 32.

## TARTALOM:

1. A nyelv mint eszköz. — *Kun Páltól.*
2. A »Magyar Philosophiai Szemle« eddigi működéséről. — *Böhm Károlytól.*
3. A felsőház. — *Bokor Józseftől.*
4. Dr. Horváth Cyrill élete és bölcsészete. — II. közlemény. — *Dr. Nemes Imrétől.*
5. Értesítő: Philosophische Studien. 2-ter Band, 3-tes Heft. Herausg. von Wilh. Wundt. Ismerteti Böhm Károly. — A philosophia helyfoglalása főiskolánk tanrendjében az 1884–5. iskolai év 2-ik feléről.
6. A philosophiai folyóiratokból: Phil. Monatshefte, Vierteljahrsschrift f. w. Phil., Mind, Revue phil. de la France, La Filosofia d. scuole Italiane, La Nuova Scienza.
7. Pályázati hirdetés.

BUDAPEST.

KÓKAI LAJOS KÖNYVKERESKEDÉSE.

1885.



A »Magyar Philosophiai Szemlét« a Magyar Tudományos Akadémia támogatja ugyan, de a lap szellemi irányáért és tartalmáért csakis a szerkesztőség felelős.

A »Magyar Philosophiai Szemle« megjelenik kéthavi füzetekben, tehát évenként összesen 6 füzetben, mintegy 30—35 ívnyi tartalommal.

**Előfizetési ár:** egész évre **5 forint**. Egyes füzet ára **1 forint**.

A lap szellemi részét, s általában a szerkesztést illető tudósítások a szerkesztőséghez (**Dr. Buday József II. ker. fő-reáliskola**), az anyagi részt s kiadást illetőleg pedig **Kókai Lajoshoz** (Károly-utca, az ev. főgymnasiummal szemben) küldendők.

**Bokor József,**  
**Dr. Buday József,**  
szerkesztők.

**Kókai Lajos,**  
kiadó.

## KÓKAI LAJOS könyvkereskedésében megjelent művek.

- A bölcsészet jelentősége a jelenkorban és jövőben.** Irta *Vellentszey Mór*, ára . . . . . —.30
- A classika philologia jelesebb munkásai életrajzokban.** Irta Dr. *Bászel Aurél*. I. k. A 16., 17. és 18-ik század első felének jelesebb philologusai, ára . . . . . 1.80
- Ágnes asszony.** *Arany Jánostól*. Értekezés. Irta *Thewreuk Árpád*, ára . . . . . —.30
- A görög szinpad gépei.** Forrás-tanulmány. Irta *Thewreuk Árpád*, ára . . . . . —.30
- A magyar költészeti irodalom kézikönyve.** Irta Dr. *Márki József*. Füzve . . . . . —.40
- A romok.** Elmélkedés a birodalmak átalakulásáról. Irta *Volney*, fordította *Szalkay G.*, ára . . . . . 1.20
- A teremtés gondolata.** A bölcsészettudori fok elnyerése végett. Irta *Gschwandtner Ferencz*, ára füzve . . . . . —.60
- A tulajdon bölcselote.** A budapesti kir. egyetemen pályakoszorut nyert dolgozat. Irta *Rádai Lajos*, ára . . . . . —.80
- Az agyvelő és szellem.** Az élettani lélektannak vázlata gondolkozó közönség számára. Irta *Piderit Tivadar*, fordította *Horváth József*, ára füzve . . . . . —.60
- Chateaubriand és kora.** Irta *Bodnár Zsigmond*, ára füzve . . . . . —.60
- Egy magyar mint görög versíró.** Irta Pónori *Thewreuk Árpád*, ára . . . . . —.30
- Faludi Ferenc mezőnyei.** A mezőnyre és a kiválóbb mezőnyírókra vonatkozó értekezéssel. Irta *Thewreuk Á.* Ára . . . . . —.40
- Gondolkodástan (Logica).** Irta *Warga János*, ára . . . . . —.50
- Irodalmi értesítő.** Az 1874-ben megjelent magyar könyvek jegyzéke. Szerkesztette *Márki Sándor*, ára füzve . . . . . 2.40
- Ugyanaz 1875-re, ára füzve . . . . . 2.40
- Költészettan** tanodai s magán használatra. Irta *Szabó K.* Ára . . . . . 1.50
- Lélektan (Psychologia).** Irta *Warga János*, ára . . . . . —.50
- Magyar nemzeti lant.** 200 magyar népdal férfinégyesekben. Öszeállította *Goll János*, ára füzve . . . . . 2.50
- Magyar nyelvűvárlatok** *Török Árpádtól*. 3 füzet. I. ára 30 kr. II. 30 kr. III. . . . . —.30
- Magyar nyomtatott munkák** a XVI. és XVII. századból. Ismerteti *Thewreuk Árpád*, ára . . . . . —.35
- Magyar zenészeti lexikon.** A zenetudomány legszükségesebb ismeretei. a hazai és nálunk polgárosult zeneszerek, hangszerkészítők, zeneírók stb. életrajzai, továbbá a hangszerék ismertetése s a zenében gyakran előforduló idegen szavak magyarázata. Szerk. *Ságh Józsa*, ára füzve 2.80. díszk. . . . . 4.—
- Mire való az a görög nyelv?** Bizalmas levelezések, melyeket egy titkos levéltárban felfedezett *Thewreuk Árpád*, ára . . . . . —.20
- Négyesdalok zsebkönyve.** Férfi-énekkarok antholog. gyűjt. Szerk. *Birtalus Istv.* és *Gyertyánffy Istv.* Ára füzve . . . . . 2.—
- Párhuzam Vörösmarty és Arany** mint epos-költők között. Irta *Margalits Ede*, ára . . . . . —.60
- Petőfi-e vagy Arany?** Irta *Török Árpád*, a »Petőfi-ház« indítványozója. Ára . . . . . —.25
- Theognis.** *Thewreuk Árpád* tanártól, ára . . . . . —.30



## A NYELV MINT ESZKÖZ.

Ha az emberi nyelvről, mint a gondolatok közlésének eszközéről bölcsészetiileg elmélkedünk, lehetetlen, hogy figyelmünket kikerülje azon igen is lényeges körülmény, mely lépten-nyomon szembeötlik, s ez az, hogy ember oly közeg nélkül, mely által gondolatait, eszméit, fogalmait, képzetait, érzelmeit, érzéseit, tehát észrevételeit másokkal közölhesse, nem képzelhető. Ezen közeg az emberi nyelv, a maga csodás alkalmazkodási képességével, bámulatos hajlékonyságával, utolérhetlen termőképességével.

Sok nagy gondolkodó okoskodott már régibb és újabb időkben a nyelv eredetéről. Érdekes fejtegetéseik azonban ezen kérdést illetőleg éppen úgy ködbe veszttek, mint azon csillagászati kutatások, melyek a ködfoltokon túl levő világokra ohajtottak volna fényt deríteni. A mint, valószínűleg, örökre homályban fognak maradni a mi naprendszerünkön kívül eső sphaerák tünémenyei a mi gyarló emberi szemeink előtt, még ha a legalkalmasabbnak gondolt csillagászati eszközökkel fegyverezzük is fel azokat: éppen úgy a nyelv eredetének kérdése sem lesz soha oly módon megfejthető, hogy az a gondolkodó emberi ész teljeseen kieléghesse.

Am, ha le kell is tehát mondanunk azon élvezetről, hogy a nyelvet első csirájában lássuk mintegy szemeink előtt megalakulni, marad még mindig elég anyagunk a gondolkozásra s a magasabb szellemi élvezetre, ha magának a már megszületett és élő nyelvszervületnek benső természetét vizsgáljuk; ha tanulmányunk tárgyává tesszük azon proteusi alakulásokat, melyek a figyelmesen vizsgálódó ember lelkét megragadják, s melyek a komolyan kutató ész folytonosan újabb elmélkedésekre és vizsgálódásokra ösztönzik.

## I.

Elmélkedésünk bevezető soraiban kathegorikus imperativus-képen azt mondtuk ki, hogy ember nyelv nélkül nem képzelhető. Kisértjük meg, habár csak egy pillanatra ezen állítás igazságának kétségbevonását? Ha a gondolatoknak közvetítő közegét, a nyelvet nemlétezőnek gondoljuk, akkor le kell mondanunk szükségképen az emberiség összes értelmi vívmányairól; akkor országosultság \* nem képzelhető, mivel azt csak a gondolkozó s eszméit embertársaival értelmesen közlő ember képes létesíteni; sőt ekkor elbukik az ember magasabb érzelmi világa is, mert a nyelv nemcsak az értelem, de az érzelem kifejezője is. S az így elbukott ember, mely nem beszél, csak természeti ösztönének parancsszavára bög articulálatlan hangokon, állattá válik s igazat ad azon philosophiának, mely az ember lényegét úgy határozza meg, hogy az ember azon állat, a mely eledeleit főzi. S a nem létező nyelvvel az embernek fenséges érzelmi világa, a kedélynek sokszerű nyilatkozata, a vágy, a harag, a szerelem, az igazán emberi szenvedélyek összes hanglajtorjája, melyet csakis a nyelv zenésít meg, csak egyedül az szinez, főképen csak az fejezheti ki, eltűnik végleg az állati ösztönök öntudatlan posványában.

Ámde ne essünk kétségbe. Az emberi nyelv nem létezése el nem gondolható, vagy a mint azt a bölcselők szeretik mondani, valóságos gondolati lehetetlenség. Hiszen bármerre tekintünk e földtekén, mindenütt azt kell tapasztalunk, hogy azon lény, mely embernek neveztetik, a nyelv fenséges képességével van a bölcs természet által felruházva. Egyik ember közli gondolatait a másikkal, ez megérti őt, a gondolat új gondolatot teremt emennek agyában, az új eszmék tette serkentik az embereket, s megindul a gondolkodó képesség által kormányzott munkája az izmoknak, az ember alkot, teremt, szerez, rendez, épít, ront s mindezt egy megbecsülhetetlen eszköz közvetítésével s ez az emberi articulált — nyelv.

Igen, a nyelv azon eszköz, mely által az ember akaró és teremtő ereje szükségképen nyilatkozik, azon eszköz, mely az összes civilisációt létrehozta, fentartja s újra alakítja. Hiszen az állatok épen azért nem léphetnek soha az ember nyomába, azért

\* Ugy véljük, hogy e nehézkes szó ellenkezik ezen értekezés szellemével.

nem teremthetnek semmiféle szerves intézményt, mert nem rendelkeznek azon eszközzel, mely nélkül valódi értelmi kifejlődés lehetetlen; nem rendelkeznek articulált nyelvvel, a gondolatok közegével. Ámde rendelkezik az ember minden fokon, legyen bár civilisált, vagy amint a régiek nagy kényelmesen mondták: barbár. A legműveltebb emberi társadalom s a legműveletlenebb sőt kannibál embercsordák nyelve csakis fejlettségre, finomságra nézve különbözik egymástól, de azon lényeges tulajdonságban okvetetlenül megegyezik, hogy emberi nyelv s mint ilyen, adott kedvező feltételek mellett a tovább fejlődésre s így a magasabb civilisatio kifejtésére szükségképen alkalmas közeg.

Nagyon természetes, hogy a mint már mondtuk, mentől magasabb értelmi és érzelmi fokon áll valamely emberi társadalom, annál bővebb, hajlékonyabb, alkalmazkodóbb s így annál alkalmasabb annak nyelve mindannak kifejezésére, a mit az ember ért és érez. Mivel a művelt ember nyelve nemcsak annak összes fogalmait köti meg szavakban, hanem folytonosan új meg új fogalmak alkotására ösztönzi azt. Egyik fogalom nemzője lesz a másiknak, s a fogalom-alkotásnak mind tágabb és tágabb körökre kellendvén kiterjednie, világos, hogy a nyelv, a művelt ember nyelve nap nap után bővül, terjeszkedik, izmosodik azon mértékben, a mint az agy újabb és újabb képzeteket termel. Látható ez különösen a legműveltebb nemzetek nyelvének szókincsében, mely azok műveltségi fokát a leghatározottabban megmutatja. Mig megfordítva egyes emberfajok primitivitását ismét azon nyelv bizonyítja be legjobban, legmeggyőzőbben, melyet beszélnek. A primitív emberfajok nyelve is primitív, vagy mondjuk ki magyarul: kezdetleges, gyermekes. Lubbock határozottan azt állítja, hivatkozva a hittérítők személyes tapasztalataira, hogy a taszmánok, semmiféle erkölcsi, az eszkimók, patagónok, andománok, hottentották, kafferek semminemű vallásos fogalmakkal nem bírnak, s ebből önkényt következik, hogy ily fogalmaik nem lévén, semmiféle vallásintézményt sem hoztak létre, s hogy nyelvök szükségképen kezdetleges, fejletlen, úgy szólván gyermekies fokon áll, s így nagyon természetes, hogy nagyon szükkörű, fogalomszegény, s csak épen arra való, hogy az ő kezdetleges fogalmaikat öntse szavakba s szolgáljon szegény eszközüül azon mindennapi összeköttetésekben, családi viszonyok-

ban, melyek az ember körül lassanként mindenütt kifejlődnek. Az ily kezdetleges fokon álló emberi nyelv igen természetes, hogy úgynevezett elvont fogalmat mentől kevesebbet termel, mint azon emberi agy, mely amannak bölcsőjét képezi. Az ilyen nyelv mint eszköz, csak azon kőkorszaki eszközök színvonalán áll, melyek otrombasága megfelel az azonkoru ember durva idegeinek.

Valóban lényegesen más eszközei, közvetítői a gondolatoknak a művelt nemzetek magas műveltségű nyelvei, mivel ezek a legelvontabb eszmék kifejezésére ép úgy képesek, mint a tárgyas fogalmak alkalmas megjölésére.

## II.

Vizsgáljuk meg mindenekelőtt, miféle körülmény okozza azt, hogy a művelt nemzetek nyelvei mint a gondolatok közlésének eszközei épen azon mértékben tökéletesbednek, a milyenben fejlődik az illető nemzetek civilisációja?

Ez a kérdés kétségkívül igen érdekes és méltó arra, hogy vele egy kissé foglalkozzunk.

Mindazon nép, mely a nemzet nevére méltó, okvetetlenül kifejleszti nyelvét oly magas műveltségi fokra, a milyen magasán áll maga, mert azt csak úgy használhatja céljainak teljesen megfelelően mint eszközt, ha az az ő magasabb fejlettségű s rendkívüli termékenységű agyában fogamzott összes képzeteknek lehetőleg hű kifejezője. Ha ezt mondanók: a milyen az ember, olyan a nyelve, ez által csak egy épen oly cáfolhatatlan igazságot constatálnánk, mint az, a ki azt mondta, hogy a milyen az ember, olyan az istene. Mert valóban úgy van a dolog, hogy az ember teremti az istent a maga képére és hasonlatosságára azoképen, mint gondolatainak, eszméinek közvetítő közegét — a nyelvet.

Vagy másképen kifejtve, mentől műveltebb az ember, annál eszményibb képzetet alkot agyában azon törvényszerűségről, melyet a természetben annak változhatatlan törvényeiben fölismerve, önmagára nézve mint erkölcsi életének szabályozóját elfogad, s továbbá mentől magasabb fokára küzdötte fel magát a civilisációnak, annál, hogy úgy mondjuk, finyásabb gondolatai közvetítőjének eszközével — a nyelvvel szemben.

A gyermekkorban élő primitív ember soha sem gondol arra, hogy eszméit a nyelvnek, mint eszköznek segélyével, azon kérlelhetetlen pontossággal fejeztesse ki, mint a művelt angol, francia vagy német. Ezen a három nyelven a mi a nyelv geniusának, a nyelvtani szabályoknak, az ezeknek megfelelő logikai törvényeknek meg nem felel, helyesen mondva nincs. Minden szónak szükségképen a maga helyén kell állnia, mivel a művelt európai fül az intellectus alapján a legcsekélyebb logikai inconveniens elhelyezést is számon kéri, mivel igen könnyen megtörténhetik, hogy bizonyos inconvenienciák oly következményeket vonnak magok után, melyek a mondat szerkezet lényeges megváltozásával magát a mondat értékét oly mértékben módosítják, mely módosulás egészen más értelmet ad azon logikai fonálnak, melynek alapján a beszéd megindult.

A kezdetleges állapotban élő népek nyelveiben ezt nem tapasztaljuk. Hanem igenis egy egészen más, ettől teljesen eltérő sajátságos tüneményt. Így az osztjakoknak, mint Messerschmidt mondja, noha mindenütt ugyanazon nyelvet beszélnek, mégis mindegyik törzsüknek oly sajátságos szavaik és szólásformáik vannak, hogy 20 mértföldnyi területen sem képesek az emberek egymást kielégítőleg megérteni. Castrén azt mondja, hogy némely mongol dialectus egészen új nyelvtani phasisba lépett s hogy míg a mongol irodalmi nyelv az igének személyi végzeteit nem ismeri, a barját és tungut dialectusokban ép mostanában előtérbe lépett.

Sőt hogy a minden korlátot nélkülöző nyelvek milyen sajátságos eshetőségeknek vannak kitéve, azt Moffat Róbert beszéli el igen érdekesen ily című könyvében: *Missionary Scenee and Loboust in southern Africa*. T. i. míg az öregek, férfiak és nők hétszámra munkában vannak, a gyermekek önmagukra maradva, játék közben új nyelvet találnak ki. S ezen játék közben kitalált nyelv, mely minden szabatoságot nélkülöz, lassanként megszokottá válik s az eredmény az, hogy egy nemzedék kihalása után a nyelv eredeti jelleme teljesen átváltozik. Sőt vannak esetek, a midőn az öregek és gyermekek, sőt ifjak és serdülő leányok egymást meg nem értik, oly gyorsan megy végbe a Müller Miksa által jelzett hangtani elváltozás.

Ha ennek okát tüzetesen vizsgáljuk, azt találjuk, hogy az u. n.

phonetikai elváltozás azon nyelvekben lép leginkább előtérbe, melyek az irodalom által kellő korlátok közé szorítva nincsenek. Mert a mely nyelv, s ezen meghatározás csak a művelt nemzetek nyelveire illik, az irodalom által korlátoztatik, nem juthat azon kényszerűségbe, hogy az irodalmi korlát által megszabott alakját már egy nemzedék elhunytá után megváltoztassa. Sőt ellenkezőleg, az irodalom által megszabott korlát határt vet a nyelv hangtani elváltozásának, a mennyiben az irodalom által korlátozott nyelvet beszélők önmagok szabályozói a nyelv összes fordulatainak s önmagok legszigorúbb kritikussai az úgynevezett nyelvhibáknak. Mivel a nyelvhibák soha sem fordulhatnak elő az irodalom által nem korlátozott, nem szabályozott nyelvek körében, mindig és rendszerint csak ott, a hol már az irodalmi szokás, az izlés vet határt a fattyúhajtásoknak.

Tehát az irodalom azon korlát, mely az emberi nyelv háttartalan, sőt mondjuk buja képzékenységének okos határt szab. E nélkül a nyelv soha sem válhatnék az agy termelte gondolatok, a nemes szív szülte eszmék méltó kifejezőjévé, azon törekvések megvalósítójává, melyek az embert minden teremtetten fölé emelik s őt épen agyműködése alapján, a mint mondani szokás, az összes teremtettség urává teszik. Igen, az ember, jegyezzük meg, a művelt ember önfegyelmzésének leghűbb tükre azon művelt nyelv, mely az ő gondolatai kifejezésének legtökéletesebb eszköze.

Ez a nyelv követi az ő gondolatait búban és örömben egyaránt; elmondja neki baját, bűjét, bánatát; vele örvend, ujjong, csapong. Nincs a kedély lajtorjáján oly fokozat, melyet a civilisált ember a maga nyelvén, melyet az az anyatejjel szopott, teljesen kielégítőleg kifejezni ne lenne képes.

S ezen képesség, melyet mint nyílt kérdést akarunk ezúttal hagyni, melyet vagy a nyelv maga szab meg, vagy a nyelvet ragadja magával az ember, egyenesen Darwin átöröklési és alkalmazkodási elvén sarkallik. A művelt szülők gyermeke művelt nyelvnek válik osztályosává, nincs úgy magára hagyva, mint a barbár népek gyermekei, nincs meg ránézve azon lehetőség, hogy apái nyelvét kénye-kedve szerint alakítsa, úgyszólván sarkaiból kiforgassa. Pedig nemcsak s primitív népek gyermekeinek szokása a nyelv átalakítása, hanem a mint a philosophok

mondják, az inventio, helyesebben mondva a teremtő erő, a nyelv körében való igazi alkotás, Ciceroval szólva a divinatio éppen a gyermekkor tulajdonsága. A gyermekész azon melegágy, melyben az elvetett mag legbujább tenyészetnek indul s nincs oly gyermek, a mennyiben az kellő elmeélel bir, hogy éppen a gondolatok közlésének becses eszközén, az emberi nyelven, a saját anyanyelvén kellő próbákat ne tenne. A mely gyermek minden gondolkodás nélkül aláveti magát a nyelvtan rideg szabványainak, abban nincs alkotó erő, teremtőképesség és nincs biztosíték arra nézve, hogy nemzete nyelvének hűséges sáfára és továbbfejlesztője lesz.

Sőt éppen azon gyermektől lehet várni legtöbbet, a ki, mihelyt a gögicselés korszakán túlhaladt, azon legboldogabb koron, mely minden egyéni felelősségtől menten, a böles anyatermészet által a tenyészetnek van szentelve, az úgynevezett gagyogó korszakban maga alakítja a saját eszmekörének lehetőleg megfelelő szavakat és szólásformákat. Sok ily szó és szólásforma vált már be mint helyes és elfogadható a művelt nemzetek új elveinek szókincsében, mert a gyermekkoron éppen a közvetlenség jellemzi, azon feszélytelen közvetlenség, mely csak egy korlátot ismer, azt, mely az ő naiv eszmemenetét kifejezni nem képes, s ezt olyannyira respectálja, hogy, semmint ellene vétene, inkább maga teremt magának szót és kifejezést s azt használja a felnőtteknek néha bosszúságára, gyakran örömére. Hogy csak egy példát kozzunk fel, a Ballagi Mór szótárainak, tekintve az azokban helylyel-közzel előforduló tősgyökeres magyaros kifejezéseket, mint azt alólírt előtt dr. Ballagi több ízben említette, legjobb és közvetlenebb, mert teljesen naiv és öntudatlan munkatársai, az ő saját gyermekei voltak.

Azonban nem kell hinni, hogy a nyelvalkotás geniusát, a művelt emberek gyermekeinél ne korlátoznák a már általánosan elfogadott nyelvészeti törvények és nyelvtani szabályok. Ezeknek hatalma az iskolai élettel kezdődik s az oly zsarnoki hatalommal nyomakodik a tanuló kedélyére, egész lelki életére, hogy azon divinatio, mely a nyelvalkotó képességben nyilvánult, teljesen megszűnik.

Ha már az iskolai élet a maga rendőri apparátusával a grammatikával oly módon korlátolja a folytonos fejlődésben levő

gyermekészt, hogy az magát kénytelen megadni, s nem követheti többé szabadon saját egyéni nyelvalkotó ösztönét; ha már a gyermek a rendszeres iskoláztatás első éveiben az úgynevezett gyermeknyelv használatáról leszokni kénytelen: mennyivel inkább szigorúbb azon törvény, melyet az irodalmi szokás szentesített s mely törvénynek nemcsak a nyelvészek, kritikusok és grammatikusok féltékeny őrei, hanem mindenekfelett az irányadó, gyakran korszakot alkotó költők, a kik míg a nyelvet az emberi gondolkodó képesség legfenségesebb, legfinomabb eszközévé teszik, genialitásuk gyermeki naivitásában, a nyelv testében magában hoznak létre változásokat, öregbítik a nyelv testét, annak szókincsét, mondattani fordulatait azelőtt soha nem hallott oly eredeti tösgyökeres szavakkal és kifejezésekkel, melyeket az iskolázatlan nép gyermeke nemcsak ért és használ évszázadok óta, hanem olyanokat önmaga is teremt s a mely törülmetszett szólamokat nem annyira a grammatikus fedezi fel, mint inkább a költő emeli ki, mint buvár a tenger hullámai közül a drágagyöngyöt.

A költő, ezuttal bölcsészetiileg fogva föl a dolgot — akár kötött akár kötetlen módon, tehát akár versben akár prózában fejezi ki magát, ha valóban a Muzsa csókolta homlokon, ha igazán mestere a tollforgatásnak, ha teremtő erő az, a mi benne él s irataiban visszatükröződik, mindig és szükségképen törvényt szab mindazok elé, kik az irodalmi téren munkálkodni magukat elhatározzák. Mert a mely szólásformát valamely elsőrangú költő az irodalomban érvényre juttat, az közkeletűvé válik mihamar, s meglátszik még sok ideig a következő nemzedék irodalmi művein is. Ki vonhatná kétségbe, Vörösmarty, Petőfi, Arany hatását a mi irodalmunkban? Sőt gyakran nem érezhető-e Tompa, Erdélyi, Szemere eredeti kifejezéseinek hatása is? A mit a költő megírt, jól meg van írva, mert a költő nem ír le semmit, a mit szívében át nem érzett, s a mit átértett, az igaz, s a mint azt kifejezte, az remek. A költő ad irányt a tollforgatóknak nemcsak az úgynevezett szépirodalom terén, hanem, valljuk be nyiltan, a tudományos irodalom mezején is.

A nyelvnek a kitünő költők által adott lendület okozza azt, hogy a nyelv fokozatosan halad a kifejlődés útján karöltve azon nemzet általános, magasabb műveltségével, mely azt beszéli. S a mint a költő kifinomította, kicsiszolta, hajlékonyná, bájosá,

zengzetessé tette a nyelvet, az mint eszköz azután alkalmassá válik arra is, hogy a tudományt akadálytalanul szolgálhassa. Ugyan legyen szabad azt kérdeznünk, mire mennénk ma a tudományos irodalom terén a halotti beszéd ormóttan magyarságával, ha nincs Zrinyink, a ki Szigeti veszedelmében a nyelvet mint eszközt tömérdek kinlódás, fáradozás és szerető gondozás által oda nem fejleszti, hogy az ő magas röptű képzeletének lehetőleg alkalmas kifejezőjévé váljék? Avagy Kazinczy nyelvújító működése nélkül, a ki a nyelvet mint eszközt a német, francia, olasz finom kifejezések, szólamok, formák alkalmas reprodukálójává igyekezett minden módon kifaragni? Követett el tévedéseket, azt beismerjük; erőszakolt sokat, a mi a magyar nyelv természetével összeférhetetlen, de nemcsak megmentette a nemzetnek nyelvét, hanem azt mint eszközt alkalmassá tette mind a költészet mind a magyar tudomány szolgálatára. S ha a nyelvről mint eszközről elmélkedünk; ha annak használhatóságát mérlegeljük: lehetetlen, hogy a mai orthologus s minden ízében reactionárius korban a neologia bajnokainak a legnagyobb elismeréssel ne adózzunk.

### III.

Ha valaki eddigi állításainkat kétségbe akarná vonni, annak azt mondanók: mutassa meg mindezeknek ellenkezőjét. Ezen vállalkozás okvetetetlenül a leghatározottabb vereséggel végződne, mert, ha a nyelvet mint eszközt veszszük tekintetbe, nemcsak az derül ki, a mikről eddig beszéltünk, hogy az emberi nyelv mily képzékeny, mily hajlékony, hajlítható, tehát engedelmes, hanem mindennek a visszája is, és pedig megjegyezzük, a nélkül, hogy az, a mit mondandók leszünk, ellentétben állna a praemissákkal.

Az az engedelmes, hajlékony és hajlítható eszköz, a mit nyelvnek nevezünk, ha már bizonyos, magasabb, irodalmi fejlettség fokát elérte, többé bizonyos visszafelé terelő irányzatoknak egyáltalában nem hódol meg s épen mint eszköz tagadja meg a szolgálatot. Ilyenkor tűnik ki az, hogy a nyelvátalakításnak megvan a maga alkalmas korszaka, a melyben, ha az azt alakító ember irányt téveszt, az elkövetett hibát többé ki nem javíthatja.

Ennek oka részint társadalmi, részint physikai törvény, melyet nyelvszokásnak, nyelvhasználatnak nevezünk. Itt két tényezőt kell tekintetbe vennünk és pedig azt, mely parancsolólag hat ránk s ez a közkeletűség s azt, a mely tiltólag int felénk s ez a szokás, a megszokottság.

A közkeletűség azt adja tudtul, hogy a mit azon egyének mint helyes szót vagy kifejezést elfogadtak, a kik valamely nyelvet mint gondolataik kicserélésének eszközét közösen használnak, azon szó vagy szólásforma helyes, mert közkeletű, mert érthető. Ily esetekben a par excellence grammatikus, a hivatalos betűldöző sokszor megcsóválja árva fejét, mivel esetleg ama szó vagy kifejezés közkeletű ugyan, azonban a nyelvtan valamely §-ával éles ellentétben áll. Fájdalmas örömmel vagyunk kénytelenek constátálni azt, hogy ha ily alkalomból a grammatikus harcba elegyedik : azon harc mindig és okszerűleg az utóbbinak teljes leveretésével végződik. Mert mi is, okosan felfogva a dolgot, célja az emberi nyelvnek mint eszköznek? Legfőképen az, hogy egymást megértsük; eszméinket, vágyainkat, érzéseinket szavakba öntve egymással megértessük. S bár teljes tisztelettel elismerjük azt, hogy a látóhatár okvetlenül látóhatár, s az indulóház = indulóház, valamint hogy a közvetlen az, a minek közbevetve semmi sincs, mindazonáltal, miután a láthatár, indóház és közvetlen közkeletűekké váltak, a jövőben is majd már csak láthatárt, közvetlent fognak mondani, és pedig az okon, mivel ezeket a szavakat közkeletűségük, közérthetőségük a nyelvben oly polgári joggal ruházta föl, melyet épen azért nem helyezünk hatályon kívül, mivel ezek használatával a legpompásabban megértjük egymást mindazok, a kik magyarok vagyunk. Hasztalan igyekszünk a már megizmosodott, irodalmilag kellő fejlődési korlátok közé zárt nyelvet a visszafejlődési procedura útjára terelni: nem hagyja az magát azért, mert fejlődésének útja nem hátra-felé, hanem egyenesen előre van.

Arról különben bizvást meg lehetünk győződve, hogy az angol, német, francia, olasz nyelv épen azt az utat tette meg, a mit a magyar s a közkeletűség törvénye azokra valamint minden emberi nyelvre nézve kötelezőleg fennáll, akár tetszik a grammatikusoknak akár nem.

A másik tényező a mivel számolnunk kell a szokás, a meg-

szokottság; ennek bírója a fül. A fül igen érzékeny a nyelvvel, mint eszközzel szemben két irányban t. i. nem szenvedheti a szokatlan szavakat, s nem tűri a hibás kifejezéseket.

Igy habár a t. c. olvasó közönség elolvassa is teljes resignatioval az évad, ivad, évadja szavakat, azért már csak ha beszél, idényt mond biz az, azon igen egyszerű oknál fogva, mivel a nagy közönség nem analysál, hanem ért; nem boncolja a szólt, mint az orvos a hullát, hanem veszi úgy a mint azt megszokta, s mosolyogja az orthologusoknak mumiagalvanisáló meglehetősen meddő törekvéseit, s a szállodát, tanodát, uszodát úgy megszokta, hogy Szarvas Gábor kedveért egyáltalában nem fogja egyiket sem elhagyni. De hogy is lehetne azt kívánni, hogy a nagy olvasó közönség a grammatikai kategoriák tömkelegében, bocsánat útvesztőjében oly otthonos legyen, hogy az igenév kétféle természetére folytonosan reflektáljon. Egyszerűen nem teszi azt, mert az a grammatikus dolga; a művelt olvasó közönség előtt a nyelv úgy jön főleg tekintetbe mint eszköz. S mint ilyentől főleg, sőt kizárólag azt kívánja, hogy mind maga megértse azt, a mit neki mondanak, mind másokkal megértesse magát. S miután a modern orthologia törekvése, a nyelvhasználatból bármi okon kiesett szavak felélesztése és divatba hozása: ezen törekvés idegenül fog maradni nemcsak a nagy olvasó s még nagyobb beszélő közönségre nézve, mert szokatlan, hanem még az igazán nagy írókra nézve is, mint Jókai Mór, mert a nagy írók épen azért, mert a nagy közönség világitó oszlopai, kötelesek a közérthetőséget magokra nézve is kötelező törvényül elfogadva oly nyelvet írni, a melyet az olvasók teljesen megértenek.

A mi a hibás kifejezéseket illeti, ebben a tekintetben a nagy közönség még kényesebb s mondhatni türelmetlenebb, mint a már említett mumiagalvanisálással szemben. Mig amazzal szemben szenvedőlegesen, emezzel egész támadólag szokott viselkedni. Nap nap után tapasztalhatjuk azon esetet, hogy ha valaki beszéd közben hibát ejt, rögtön akad a ki komolyan helyreigazítja a tévedést, vagy akad olyan a ki a humor vagy maró satyra fegyverével támad az akaratlan merénylőre, a ki sajátosságos véletlenség miatt a nyelvszokás ellen vétett. Hogy az anyanyelv érdekében ily szigorú kritikát gyakorol a közönség, annak csak örvendeni lehet, mivel ez arra mutat, hogy művelődésének leg-

főbb eszközét, nyelvét szereti, ahhoz ragaszkodik, azt minden körülmények közt védi. Néha azonban túlságba is csap a magyar patriotismus, ha oly idegen embert vesz ostorhegyre, a ki nyelvünket valamenyire elsajátítva azt beszéli, bár hibásan. A magyar embernek ily esetben meg van azon rossz tulajdonsága, hogy mosolyog, esetleg nevet, gúnyolódik a helyett, hogy kellő türelemmel és komolysággal fogadná azon boldogtalan német vagy tót kegyetlen vívódását, aki élet-halál harcot vív beszélgetés képében a tárgyi ragozás előtte felfoghatatlan rejtelmivel.

Hagyján ha a fülnek ezen szerepe csak az anyanyelvben ejtett hibákra irányulna. A civilisált ember fegyelmezett hall-érzéke, az okon, mivel pld. hazánkban polyglott területen lakik s így úgyszólván sok nyelv megtanulására kényszerítetik, akár tudós foglalkozása, akár üzlete miatt, az idegen nyelven ejtett hibákat is észreveszi s rögtön megtámadja. S jaj annak, a ki valamely latin locus communist grammatikai baklövés kíséretében talál fel, s százszorosán jaj, ha azt esetleg mint képviselő a parlamentben teszi. Hegedüs Sándor példája, a videant consuli mindenkinek méltó elrettentésére szolgálhat; lehet most egetverhető a tudománya, végtelen a szorgalma, a grammatika ellen elkövetett ezen felségsértést meg nem bocsájta a közönség soha. Miért? Mert oly semmitmondó haszontalanság az egész, melyen ártatlanul nevetni a más rovására jól esik, mert nevető izmainkat a hallérzékünk által felizgatott képzelődés mozgásba hozta, idegeinket kellemesen csiklandozván. Különben Hegedüs Sándor bátran vigasztalódhatik, ha Müller Miksa után egy-pár adomát juttatunk eszébe. Nemcsak a mai nap ily érzékeny a fül; ilyen volt az mindig, a mint azt a következő följegyzések igazolják. Midőn Tiberius császár egy nyelvbtlást követett el s ezért Marcellus által gáncsoltatott, egy másik esetleg jelenlevő Capito nevű grammatikus azt mondta, hogy az, a mit a császár mondott, az jó latinsággal volt mondva, vagy ha nem volt is, rövid időn azzá lesz. Marcellus, a ki inkább grammatikus volt mint udvaronc így felelt: »Capito hazug, mert te Caesar embereknek megadhatod ugyan a polgárjogot, de a szavaknak nem.« — Hasonlót beszélnek Zsigmond német császár- és magyar királyról. Midőn Zsigmond a konstanci zsinaton elnökölt volna s latin beszédet tartott, melyben a hussita eretnekség kiirtására hívta fel a kö-

zönséget, így szólt: Videte, Patres, ut eradicetis schismam Hussitarum. Egy barát meglehetősen kiméletlenül utasította őt rendre, így szólván: Senerissime rex, schisma est generis neutri. A császár a nélkül hogy zavarba jönne, kérdé a baráttól: honnan tudod te ezt? A vén cseh iskolamester válaszóla: Alexander Gallus mondja. S ki azon Alexander Gallus? — Barát volt. — Jól van, szólt a császár, én pedig római császár vagyok s szavam ér annyit mint akármelyik baráté. Kétségkívül a közönség a barát rovására nevetett, de azért a schisma mégis csak neutrum maradt, most azon még a császár sem változtathatott. Különben a németek is gúnyolják a franciákat, sőt Lessing Minna von Barnhelm-ben igen is élesen szerepeltet egy franciát, a ki a német nyelvet keservesen töri. Mennyi gúnyoros megjegyzésnek vannak azok is kitéve, a kik a franciát hibásan beszélik, s mindez miért? Ennek pszichologiai oka, mert minden nyelvbtlés kacagtató.

## IV.

A nyelvet mint eszközt a költőkön tehát a szépirodalom művelőin kívül a szaktudományok hivatott munkásai, a tudósok is kezelik, mert még a legegetrengetőbb tudomány is csak a nyelv mint eszköz igénybevétele mellett juthat zöld ágra; e nélkül az oly immanens, latens valami, a miről tudomást az illetőn kívül soha senki nem vehetne.

Ez így levén, nagyon fontos dolog az, hogy a tudomány művelői milyen nyelven szólnak azokhoz, kiket az általuk hirdetett igazságoknak megnyerni óhajtanak. Mert ha megengedjük is azt, hogy a nyelv, melyen a tudósok irnak, csakis azon igazságoknak ruhája, mely igazságok az ő agyukban élve a nyelv mint eszköz által jutnak az irántok érdeklődők tudomására, egy dolog bizonyos s ez az, hogy valamint a ruha nem teszi az embert, de azért mindenkinek határozott előnyére válik a tisztességes megjelenés, — azonképen az is áll, hogy egyáltalában nem mindegy, hogy a szakember a maga tudományát milyen köntösben állítja az olvasó közönség elé. Mert a tudomány célja nem az, hogy egyes szakavatott férfiak kizárólagos birtoka legyen, hanem az, hogy a művelt s a tudományos igazságok iránt komolyan érdeklődő közönség közkincsévé váljék

Valamikor Egyiptomban a papok hierarchikus elzárkozottságukban féltékenyen őrizték a tudomány igazságait a be nem avatottakkal szemben, s mély titokban tartottak mindent a profanum vulgus előtt. Ma már a dolog egészen megfordítva áll; az igaz tudomány el nem zárkozik többé senki előtt; mindenkit szívesen lát, a ki részt akar venni belőle, s a modern tudós nem azon töri többé fejét, miképen emeljen khinai választófalat maga és a közönség között, mint inkább azon, mi módon tegye érthetővé, kedvessé s így valóban közkeletűvé azon tudományt, melyet képvisel. Mert a tudósna manap az áll érdekében, hogy az általa képviselt tudomány igazságainak mentül több követőt szerezzen, hogy így az eszme terjedtével minél gyorsabban legyen megvalósítható a modern szakember azon vágya, miszerint a tudomány fénye bevilágítsa a lehető legnagyobb tért. Ez másképen kifejezve a tudományok népszerűsítését, a nép illetve művelt olvasó közönség között való elterjesztését jelenti, mely cél elérhetésének *conditio sine qua non*-ja az, hogy a tudomány lehetőleg kellemes alakban jelenjék meg.

Ezen cél elérése csak egyetlen egy eszköz által lehetséges s ez a — nyelv. Ez fejezi ki a tudós összes eszméit, és pedig oly erővel, a milyennel az illető rendelkezni tud. Ha ezen finom hangszer ezüst húrjain andalító bájjal képes játszani, akkor, hogy keletiesen beszéljünk, az igazság aranyát tündöklőbben csillogtathatja azok előtt, kiknek esze és szive annak befogadására készen van. Mert nem mindegy hogyan fejezi ki az ember saját gondolatait, mivel a külcím, a nyelvnek mint eszköznek ügyes felhasználása igen gyakran döntő befolyással van a tudomány igazságainak elterjedésére. Némely tudományos mű teljes hatástalansága írójának pongyolaságára, a nyelvnek mint eszköznek ügyetlen használására vezethető vissza. Ha már most meggondoljuk azt, hogy még a legtudományosabb művek is azért iratának, hogy elolvastassanak, s ne csak a padláson cikázó egereknek, s a tudósok halálos ellenségeinek a molyok és sajtosoknak jussanak talán meg nem érdemlett osztályrészül: okvetlenül gondoskodnunk kell arról, hogy a tudósok is azon nyelven beszéljenek, melyet a nép őszereje megteremtett, hűsége megtartott, s melyet a költők lankadatlan munkássága a finomság, gördülékenység, hajlékonyság ragyogó dicsfényével öve-

zett körül, s oly magaslatra emelt, melyen a tudomány terjesztésének, népszerűsítésének napjainkban már teljesen alkalmas eszközzé vált.

Ne mondja senki, hogy a tudomány igazságainak hirdetésében mellékes az, hogy milyen nyelven ajánlkozik az. Egyáltalában nem mellékes. A ki azt állítja, hogy a tudomány iránt vonzalommal, hajlammal, képességgel viseltető ember bármily gyarló, érthetetlen, zagyvalék nyelvet is bevesz, az vagy az ember struc-gyomrára számít, vagy ki akarja a tudomány templomából zárni mindazokat, a kik ízléssel, finom érzéssel birnak, s a tudományt magát, annak összes igazságait a tudományos mesteremberek kizárólagos fejős tehenének sorsára akarja kárhoztatni.

J o h n s o n nagy grammatikus volt ugyan, de művei élvezhetetlenek valának; irálya, mint azt B u k l e megjegyzi, egyáltalában nem szolgálhatott az angol styl mintájául. K a n t-nak sem előnye nyakatekert németsege, épen úgy nem, mint azon ravasz félhomály, melynek ködébe H e g e l tartalmatlan semmisége burkolózik. — Mehr Licht! ezt kiáltjuk neki G o e t h é v e l, s örömmel fordulunk S c h o p e n h a u e r felé, s a gyönyör palástolhatlan érzetével olvassuk D ü h r i n g világos, mesterkéetlen, de valóban alapos, szakavatott bölcsészeti műveit. Miért? az emberi nyelvet mint eszközt gondolatainak correct kifejezésére akadálytalanul képes használni, s a közönség iránt van annyi tekintettel, hogy teljesen érthető nyelven beszél.

Hogy mily rendkívüli hatása van annak, vajjon valamely tudományos mű milyen nyelven lát napvilágot t. i. hogy szép, kedves, finom-e azon styl, melyen a munka megiratott, ennek bizonyítására legyen szabad egy teljesen meggyőző példára hivatkoznunk. R e n a n nevezetes műve V i e d e J é s u s, mely 1863-ban jelent meg, kilencz kiadást ért meg 55.000 példányban négy hónap alatt. Ezen rendkívüli kelendőségnek főoka azon sarkalt, hogy a nyelvet mint eszközt R e n a n rendkívül ügyesen volt képes kezelni.

S vajon nem kellene-e minden tudósnak komolyan azon igyekeznie, hogy műve, mely által a lelkében élő igazságokat óhajtja hirdetni, a lehető legtágabb körökben elterjedjen? olvasókat hódítson mindenütt, s ez által másokat is a tudomány örök igazságainak hirdetésére megnyerjen? Nincs oly tudós, sőt oly

szakember sincs, a ki szakmáját önzetlenül szereti, a ki ezen kérdésre tagadólag merne válaszolni.

S ugyan mi az oka annak, hogy nálunk a mi kis magyar világunkban a tudományos művek oly csekély közönségre számíthatnak? S hogy a kiadók fogvacogva fogadják azon kéziratokat, melyek mint tudományos művek nekik kiadás végett felajánlatnak? Talán a szegénység, mely zsibbasztólag, elernyesztőleg hat mindenkire, teszi lehetetlenné a tudományos művek elterjedését? Avagy a magyar faj agyalkotása nem kedvez az elvont tudományos irányzatnak?

Ezen kérdésekre határozottan tagadó feleletet kell adnunk. Azon körülmény, hogy a természettudományi társulat kiadványainak meglehetősen piacot tudott teremteni; továbbá, hogy az Akadémia könyvkiadó vállalata is eléggé felkaroltatott, kizárja a könyv nemvásárlás és nemolvasás lehetőségét, s azt mutatja, hogy csak olyan nyelven kell írni, mely minden művelt egyén által megérthető, s ez esetben, ha t. i. ezen alapfeltétel megvan, lehet oly közönséget teremteni, mely nem ignorálja a tudományos törekvéseket, hanem szeretettel karolja fel azokat. Pedig, az igazat megvallva, mindkét könyvkiadó társulat kiadványai közt vannak ám olyanok is, melyek nem azon föltételek szemeltartásával készültek, melyeket eddigelé fejtegettünk, de a jó magával rántja a gyöngébbet is, s olvasó közönséget teremt ott is, a hol a szoba falai közé zárkózott tudós esze meg sem fordul.

A felhozott példákból világosan kitűnik, hogy mily fontos, gyakran épen döntő fontosságú a nyelvnek, mint eszköznek, ügyes, kedves kezelése. Lássuk már most azt, mi ennek a visszája, ha t. i. tudósaink a közönséghez homályos, pongyola, ügyetlen, sőt érthetetlen nyelven szólnak.

A művelt közönség, mely megszokta azt, hogy társalgásában, levelezéseiben a nyelvet mint eszközt a lehető legfinomabban használja, mindazon íróktól természetes iszonynyal húzódozik, a kik őt nem veszik figyelembe, a kik hozzá nem beszélnek úgy, hogy érthetők legyenek, a kiknek irálya egy rövid szóval jellemezve: rettenetes.

Mi is az a rettenetes styl? Az, melyet az ember olvas, olvas, újra meg újra olvas és megérteni egyáltalában nem képes. Nem azért mintha bizonyos alapfogalmak hiával lenne, hanem

mivel az író nem törődik azzal, miként játszék azon a fenséges hangszeren, melyet nyelvnek neveznek. Némely író, s itt valljuk be a mea culpát, beéri azzal, ha gondolatait úgy a hogy papírra mázolja. Közelebb áll a szobafestőhöz, mint a festőművészhez, mert ettől ugyan jóformán távol esik. A barbouilleur de papier, a kit a német észjárás ily címekkel illet: Schmierer, Sudler, Gurkenmaler, Papierverderber, elender Scribent, egyáltalában nem alkalmas egyéniség arra, hogy maga köré olvasó közönséget toborzzon. A ki szellemileg nem csonka-bonka, sánta-béna, vak, nyavalyatörős, egyáltalában nem hajlandó magát Falstaff regimentjébe besoroztatni. Semmiesetre sem lehet hajlandó meghozni azon hazafiúi vagy honleányi áldozatot, hogy oly író művével bajlakodjék, a ki a nyelvet kezelni művészileg nem képes, hanem olyan mint a kintornás, a ki lelketlenül csavargatja a kintorna pergetyűjét mindaddig, míg a nótaszuszt valahogyan ki nem szorítja abból a boldogtalan werkliből. De hát mitéle absurd patriotismus is lenne az, mely csak azért, mert magyar szavak köttetnek össze a művészi syntaxis elemi szabályainak homlokegyenest ellenére, neki látna az oly író olvasásának, a ki ugyan nem vonjuk kétségbe tudhat valamit, de nem tud egyet, nem képes a nyelvet, mint eszközt saját céljainak megfelelően felhasználni? Azok a magyar szavak, melyeket gyakran idegen, s mondjuk meg német észjárással egyik-másik tudós író összeköt, olyformán vannak együtt mint a civakodó házastársak; a humanismus, a közerkölciség érdeke követeli, hogy mielőbb elválasztassanak egymástól.

S valljuk meg az igazat, a mi magyar tudományos irodalmunkban épen azon szakban találkozunk ilyforma jelenségekkel, melyben azt legkevésbé várnök, abban a szakban, mely összekapcsolója az összes szaktudományoknak, mely éltető ereje az egész tudományos irodalomnak, és sava. De ha a só megízetlenül, mivel sózattassék meg az? kérjük mi az evangeliummal. S az, hogy a mea maxima culpát őszintén bevalljuk, nem más mint a philosophia.

Igenis a philosophia tetszeleg néha napján azzal, hogy úgy beszéljen magyarul, hogy meg ne értse senki. Hogy fejtegetni kelljen némely philosoph munkáját, mint a perszeopoliszi ékiratokat. A philosophia hivalkodik azzal, hogy utánozzon némely ködöseszű német bölcsészt, a ki ignorálva a német nyelv

geniusát, úgy ír, hogy a józaneszű művelt német ugyan meg nem érti, mert eszét annyira ki nem ficamíthatja, hogy megértse azt a mi érthetetlen, hogy elhitesse magával, miszerint érti azt, a mit nem ért. Hegelről mondják, hogy egy tanítványa volt a ki megértette, s az is félreértette. Így vagyunk a magyar philosophia némely termékeivel is, olvassuk és nem értjük, s ha azt hisszük, hogy megértettük, okvetlenül félreértjük.

Pedig a philosophiának főkötelessége az, hogy világitó szövetnekével előljárjon, fényt árasztson mindenfelé s közönségesen érthető nyelven beszéljen. Ne mondja azt senki, hogy a kezdet nehézségeivel küzdünk, hogy nincs megállapodott philosophiai műszólásunk, a mi van is elavult, a lomtárba való. Nem a műszótár az, mely eszmét teremt, nem az segít kifejezni a szunynyadó gondolatot, hanem a nyelvnek szorgalmas, odaadó tanulmányozása, az, mely az eszmének tetszetős köntöst szab; a nyelv ügyes, szabatos kezelése az, mely élvezhetővé teszi az elvont fogalmak kapcsolásaival foglalkozó philosophiát.

A kezdet nehézségeire hivatkozhatott Hetényi, Szontagh, Erdélyi s im ezeknek iratai érthetően vannak írva. Mert lélek van bennök, mely elevenít s nem betű, a mely megöl.

A philosophia akkor lesz nálunk közkeletűvé, ha el nem szigeteli magát az érthetlenség abrakadabrái mögé, hanem törülmetszett magyarsággal beszél hozzánk, úgy a mint azt a nemzet geniusza megkívánja; ha a mi igen tiszteletreméltó és érdemes philosophjaink nagyobb figyelmet fordítanak szellemi termékeik szalon-öltözetére; ha a nyelvet, annak képességeit, hajlékony finomságát komolyan tekintetbe veszik. Ez azon kegy, melyért esdekel önköz a nyelv mint eszköz.

Sárospatak.

*Kun Pál.*